

Protagonistke ob pustu, a ne samo

Maske, od rituala do karnevala Najnovejša razstava v Slovenskem etnografskem muzeju kot nalašč v pustnem času ponuja vpogled v slovensko karnevalsko dediščino. Na ogled je več kot 120 mask, oprav in rekvizitov iz slovenskih in zunajevropskih zbirk muzeja

Robi Šabec

LJUBLJANA Ob različnih življenjskih prelomnicah, praznikih in seveda ob pustu na Slovenskem poznamo različne vrste maskiranja. V Slovenskem etnografskem muzeju (SEM) razstavno sezono pričenjajo z veliko občasno razstavo **Maske: Od rituala do karnevala**, ki je na ogled vse do konca avgusta. Poseben poudarek je na slovenski pustni dediščini: na ogled je več kot 120 mask, oprav in rekvizitov iz slovenskih in zunajevropskih zbirk muzeja.

V krajšem uvodnem delu razstave nas organizatorji popeljejo vse do grške antike in začetkov gledališke umetnosti, saj so prav maske služile kot primarni gledališki rekvizit. Uporabljali so jih starodavni Egipčani, v rabi pa so vseskozi tudi kot sestavni del plemenskega obredja. Na razstavi so na ogled maske iz Afrike, Indonezije in Mehike. Ob tem pa organizatorji še posebej opozarjajo na vsakodnevne maske oziroma nevidne maske, ki so tudi danes predpogoj (uspešni) družbeni mimikriji.

Pjerhta, kopijaš, Guy Fawkes

Čeprav je večji del razstave posvečen pustnim šegam oziroma maskam, je del namenjen tudi prikazom maskiranja ob pomembnejših jubilejih in dogodkih. Na predvečer praznika svetih treh kraljev, ponekod pa tudi med božičem in svetimi tremi kralji, je bilo v preteklosti razširjeno strašenje in preganjanje pehtre babe (v Podkorenju so to šego znova obudili). *Pjerhta* ali *perhtra* še živi med Slovenci na avstrijskem Koroškem, kot tudi v nekaterih vaseh s slovenskim prebivalstvom v Kanalski dolini. Na predvečer praznika, ponekod pa tudi že od božiča, domove župljanov obiščejo trikrakljevski koledniki, zamaskirani v svete tri kralje (Gašper, Miha, Boltežar) pojejo koledniške pesmi, voščijo srečno novo leto, na vrata domov pa s kredo zapišejo začetnice svojih imen G+M+B in letnico prihajajočega leta.

Tudi pomembno dejanje poroke lahko spremlja maskiranje. Ponekod na Štajerskem obstaja kopijaš, ki zabava goste. Drugje na podeželju na poročni dan uprizarjajo igre z lažno nevesto – ženinu najprej ponudijo starejšo žensko, v žensko preoblečenega moškega ali slamnato lutko. Poroke na podeželju so le izjemoma minile brez nepovabljenih gostov. Ti so se pojavili malo pred polnočjo, našemljeni v šaljive like so svatom prodajali živali – kamelo, »ruso« ali »brno«, včasih pa so celo ukradli nevesto.

Tu so še obvezni lik Dedka Mraza, Božička in Sv. Miklavža. Na razstavi je predstavljena verjetno prva upodobitev Dedka Mraza pri nas, njen avtor je Maksim Gaspari. Maske se pojavljajo še na lucijino, martinovo, spremljajo pa tudi vse bolj popularno obeleževanje noči čarovnic, po zgledu praznika halloween v ZDA.

Praznovanje življenjskega mejnika, ki ga lahko spremlja maskiranje, je tudi praznovanje 50. rojstnega dne ali abrahamovanje. Obred lahko vodi personificiran Abraham. Družbeno politično angažirana in vse bolj aktualna je maska, povezana s skupino Anonymous, pri kateri gre za stilizirano podobo Guyja Fawkesa, vodje atentata v 17. stoletju na kralja Jakoba I., kar simbolizira upor.

Maske od Drežnic do Ptujja

Pust ponekod imenujejo tudi peti letni čas. Gre za čas, ko se ljudje, praviloma s pomočjo mask in pustnih oprav, spremenijo v nekaj ali nekoga drugega. Kar se tiče izdelave in zahtevnosti organizatorji navajajo, da so najzahtevnejša obrazna naličja tradicionalne pustne skupine jih naličja izdelujejo iz različnih materialov: liški pustje iz aluminija in bakra, vrbiške šeme iz usnja, cerkljanski laufarji in hruškiški skoromati iz lesa, zagoriške in ponikovske mačkare in ločki kosci pa iz papirja.

Značilnost vseh tradicionalnih pustnih skupin je zbiranje darov. V preteklosti je bil prejeti dar povračilo za blagoslovitev polja in doma. V nekaterih skupinah obstaja poseben lik, ki pobira darove (poberin pri skoromatih, baba pri oračih ...). Poleg plodnosti naj bi maskiranci s simbolnim oranjem skupnosti zagotavljali tudi rodovitnost zemlje. Mednje sodijo pustni orači, značilni za Haloze, Ptujsko in Dravsko polje ter Slovenske gorice. Simbolno oranje izvajajo tudi ločki kosci, zagoriške mačkare, šelmarji in vrbiške šeme.

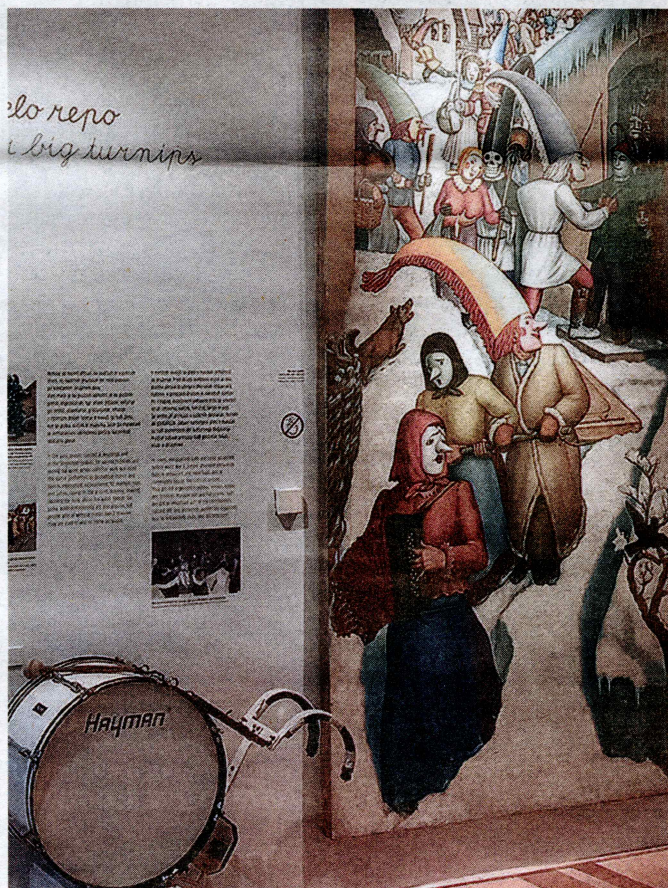
Glede pustnih šeg in navad naj dodamo, da se je na razstavi mogoče seznaniti tudi z glasbo, ki spremlja posamezne običaje. Prisluhniti je mogoče *Ta kapci-narski* (Cerkno), *Ponikovskemu maršu*, (Ponikve), *Drežniški koračnici* (Drežnice), *Pustni glasbi iz Prebenega in Brkinski slivovki* iz Javorja v Brkinih. Naj še navedemo, da je glasbeni kotiček opremljen z veliko reprodukcijo slike pustnih mask, ki jo je naslikal znameniti Tone Kralj.

Za konec naj kot zanimivost izpostavimo na razstavi naveden podatek, da se je leta 2024 v Sloveniji 345 prebivalcev pisalo Pust, 310 Kurent, 35 Krof in 9 Šema. Razstavo so pripravili Adela Pukl, Anja Jerin in Miha Špiček.

Na razstavi je mogoče slišati Pustno glasbo iz Prebenega in druge pesmi iz pustnega časa

Iz različnih materialov Tradicionalne pustne skupine naličja izdelujejo iz kovin, lesa, papirja, usnja, obstajajo pa tudi plastične maske RO.ŠA.

Tone Kralj Reprodukcijska njegove slike krasi glasbeni kotiček RO.ŠA.

Anonymous Stilizirana podoba Guyja Fawkesa simbolizira upor RO.ŠA.

Peti letni čas Ob pustu tradicionalne pustne skupine zbirajo darove, nekoč so v zameno zanje blagoslovljali polja in domove RO.ŠA.